

Ольга КНЕЙСЛЕР

доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, o.kneisler@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-9898-7031

Наталія СПАСІВ

доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, vladnat@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0797-7220

Ірина ГУЗЕЛА

доктор філософії, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна,
huzela1996@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-0193-9469

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ

Вступ. У сучасних умовах функціонування національної системи страхових відносин у контексті впливу нових загроз і викликів внаслідок військового нападу росії на Україну формуються нові прагматичні засади державотворення і переосмислюється наукове підґрунтя державного регулювання страхового ринку. Особливої актуальності набувають проблеми трансформації страхового ринку в ракурсі формування концептуальних засад його державного регулювання задля забезпечення гарантій надання надійного страхового захисту та добробуту в суспільстві, стійкого економічного зростання і фінансової стабільності в країні.

Мета – переосмислити поняття “державне регулювання страхового ринку” та наповнити його новими змістовними ознаками, які враховуватимуть безпекову складову функціонування ринку та здатність держави створити таке страхове середовище, яке гарантуватиме страховий захист громадян і бізнесу від впливу непередбачуваних ризикових ситуацій.

Результати. Систематизовано наукові підходи до трактування дефініції “державне регулювання страхового ринку”. Проаналізовано вплив регуляторних змін на функціонування страхового ринку в умовах воєнних реалій. Окреслено проблеми трансформаційних змін в державному регулюванні діяльності українських страховиків щодо забезпечення їхньої фінансової стійкості, платоспроможності та конкурентоспроможності задля створення гарантій надання надійного страхового захисту споживачам страхових послуг в разі настання ризикових ситуацій.

Перспективи. Предметом подальших досліджень є удосконалення державного регулювання страхового ринку задля залучення українських страховиків до формування джерел покриття збитків і наслідків впливу воєнних ризиків.

Ключові слова: страховий ринок, страховий захист, державне регулювання страхового ринку, страхова діяльність, регуляторні зміни, воєнні реалії.

Бібл.: 32.

Olga KNEYSLER

Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,

o.kneisler@wunu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0001-9898-7031

Natalia SPASIV

Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,

vladnat@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0797-7220

Iryna HUZELA

Dr. Sc. (Philosophy), West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,

huzela1996@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-0193-9469

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF STATE REGULATION OF THE INSURANCE MARKET

Introduction. *In modern conditions of functioning of the national system of insurance relations in the context of impact of new threats and challenges due to the open military aggression of Russia, new pragmatic principles of state formation are being formed and the scientific basis of state regulation of the insurance market is being rethought. Accordingly, the problems of the transformation of the insurance market in the perspective of the formation of the conceptual foundations of its state regulation in modern conditions become particularly relevant in order to ensure the guarantees of reliable insurance protection and public welfare, sustainable economic growth and financial stability in the country.*

The purpose of the article is to clarify the concept of “state regulation of the insurance market” and fill it with new characteristics, taking into account internal challenges and external threats in Ukraine, as well as to substantiate the impact of regulatory changes on the functioning and development of Ukrainian insurers.

Results. *Scientific approaches to the interpretation of the concept of “state regulation of the insurance market” are systematized. The influence of regulatory changes on the functioning of the insurance market in conditions of wartime realities is analyzed. The problems of transformational changes in the state regulation of the activities of Ukrainian insurers are outlined in order to ensure their financial stability, solvency and competitiveness in order to create guarantees of providing reliable insurance protection to consumers of insurance services in the event of risk situations.*

Prospects. *The subject of further research is the improvement of the state regulation of the insurance market in order to attract Ukrainian insurers to the formation of sources of coverage of losses and consequences of war risks influence.*

Keywords: *insurance market, insurance protection, state regulation of the insurance market, insurance activities, regulatory changes, military realities.*

JEL Classification: G18, G22, G28.

Постановка проблеми. Дослідження інституціонально-еволюційних змін ринкового середовища доводить необхідність активного втручання держави в регулювання бізнес-процесів на страховому ринку, адже за транзитивної економіки та в умовах воєнних реалій можливості ринкової саморегуляції обмежені та неефективні. Сучасні зміни вимагають виваженої державної політики у сфері регулювання страхового ринку, спрямованої на стимулювання розвитку страхової діяльності, стримування і пом'якшення її небажаних негативних наслідків.

У страховій теорії проблема державного регулювання страхового ринку є однією з найактуальніших, що зумовлено, з одного боку, нестабільністю, низьким рівнем і динамічністю розвитку страхового ринку; а з іншого – воєнними реаліями, макроекономічними процесами, фінансовими дисбалансами в економіці, структурними диспропорціями та методологічно-інформаційними асиметріями на страховому ринку, недосконалим регламентуванням договірних відносин та суперечностями окремих положень чинного страхового й податкового законодавства. Крім того, проблемні наукові тенденції державного регулювання ринкового середовища підтверджуються недостатністю фундаментальних теоретико-концептуальних досліджень та відсутністю чіткої регламентації вихідних понять у сфері функціонування страхового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику державного регулювання страхового ринку досліджували науковці на різних етапах його становлення та розвитку, адже змінюється динаміка страхового ринку, постійно вдосконалюється законодавча та нормативно-правова база, відбувається трансформація діяльності державних регулюючих органів, розвиваються світові інтеграційні тенденції. В умовах повномасштабної війни виникають

нові виклики, що вимагають переосмислення взаємодії учасників страхування та держави з урахуванням фактору безпековості бізнесу та життєдіяльності громадян.

Проблеми державного регулювання страхової діяльності досліджували українські науковці та практики А. Баранов, О. Баранова [1], С. Булгакова [2], Л. Войтович [3], Я. Габрон [4], О. Гаманкова [5], Н. Докторов [6], О. Козьменко [7], В. Нечипоренко [8], Н. Федорова [9], О. Філонюк [10], В. Фурман [11], Я. Черняхівський [12], Л. Шірінян [13], Я. Шумелда [14], Т. Яворська [15] та ін. Проте недостатньо розкрито сутність державного регулювання власне страхового ринку та механізм впливу його інструментарію на страхову діяльність. Потребує переосмислення понятійний апарат, зокрема в частині поглибленого вивчення поняття “державне регулювання страхового ринку”, а також детальної конкретизації його важелів та інструментів.

Метою статті є переосмислення поняття “державне регулювання страхового ринку” та його наповнення новими змістовними ознаками, які враховуватимуть безпекову складову функціонування ринку та здатність держави створити таке страхове середовище, яке гарантуватиме страховий захист громадян і бізнесу від впливу непередбачуваних ризикових ситуацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження державного регулювання страхового ринку буде базуватися на структурно-інституціональному та системно-функціональному підходах, які дають змогу розкрити сутність цього поняття як структурної складової системи державного регулювання економіки, охарактеризувати функціональні зв'язки між її інституціональними елементами, визначити об'єкт цілеспрямованої регулятивної дії держави.

Вважаємо, що в економічній літературі неправомірно ототожнюють або взаємоза-

мінують поняття “державне регулювання страхового ринку”, “державне регулювання страхової діяльності”, “державне регулювання страхових компаній”, “державний страховий нагляд”, “страхове регулювання”, оскільки не враховують відмінності в об’єктах і суб’єктах такого регулювання, їх взаємодії.

Так, Я. Шумелда, Н. Докторова трактують державне регулювання страхової діяльності “як систему засобів і методів, що здійснюються на правовій основі з метою визначення рамок і правил функціонування страхового ринку та діяльності страхових компаній на ньому” [14, с. 118; 6, с. 2]. Аналогічним є підхід до визначення державного регулювання страхової діяльності у В. Фурмана, Я. Габрон, які акцентують увагу на створенні державою рамкових умов для функціонування страхового ринку [4, с. 83; 12, с. 147]. За таких тлумачень авторів регуляторні процеси виходять за межі страхової діяльності, а тому є значно ширшими та визначають вплив держави на функціонування страхового ринкового середовища загалом та діяльності страховиків на ньому зокрема. Погоджуємося з думкою О. Гаманкової, що державне регулювання страхового ринку є найбільш широким поняттям, оскільки стосується усього ринку як єдиної системи, усіх його суб’єктів і взаємовідносин між ними, а страхової діяльності – більш вузьке, що стосується лише тих відносин на ринку, які пов’язані з проведенням страхових операцій [5, с. 136]. Тому державне регулювання страхової діяльності доцільно розглядати як складову впливу держави на страховий ринок. А. Нечипоренко стверджує, що “державне регулювання страхової діяльності є системою певних дій, які здійснюють державні органи, вони націлені на забезпечення сприятливих умов для діяльності страхових компаній,

підтримки конкурентного середовища, захисту інтересів споживачів страхових послуг, ефективного розвитку національного страхового ринку” [8].

За таким підходом визначають державне регулювання страхового ринку О. Філонюк і В. Фурман, зосереджуючи основну увагу на регуляторному впливі держави на економічну діяльність суб’єктів страхових правовідносин та взаємовідносини між ними за допомогою різноманітних методів та інструментів [10, с. 50; 11, с. 147]. Автори розширюють об’єкт свого дослідження, додаючи до складових державного регулювання страхового ринку, окрім страхової діяльності, інші види діяльності його учасників та процес взаємодії між ними. Водночас державне регулювання страхового ринку стосується усіх його суб’єктів, до яких належать як страховики і страхувальники, так і страхові посередники, представники інфраструктури страхового ринку.

На думку Т. Яворської, порівняно з державним регулюванням страхового ринку, більш конкретним є поняття “державне регулювання страхового посередництва”, яке застосовують до суб’єктів страхового посередництва, “які пропонують послуги щодо страхового захисту, здійснюють перестрахування та інвестиційну діяльність” [15, с. 19]. У своєму визначенні автор фактично перераховує види діяльності страховиків, що ототожнює згадане вище поняття з поняттям “державне регулювання страхових компаній”, яке спрямоване на регулятивний вплив держави на їх функціонування загалом, охоплюючи усі види діяльності. Однак незрозумілою є позиція автора стосовно обмеження видів діяльності страхових компаній, за якої не враховано інші види звичайної діяльності. Крім того, суперечливим є твердження Т. Яворської про неможливість ототожнення цих двох понять, зважаючи на різні об’єкти у них.

У зарубіжній та українській науці і практиці у сфері регулювання діяльністю на страховому ринку застосовують поняття “страхове регулювання”. Зокрема, К. Базилевич, досліджуючи світовий досвід державного регулювання страхового ринку, зазначає, “що оптимальна побудова системи страхового регулювання на національному рівні передбачає досягнення збалансованості інтересів суб’єктів страхових відносин і органів, що їх регулюють, – захисту страхувальників, забезпечення інтересів страховиків і отримання певної макроекономічної вигоди” [16, с. 15]. Отож, автор акцентує увагу на регуляторному впливі держави лише на суб’єкти страхових відносин – страховиків і страхувальників, залишаючи поза увагою інших учасників страхового ринку – посередників. Аналогічний підхід до формування системи державного регулювання страхового ринку застосовують О. Деркач, І. Зленко, О. Рубан, досліджуючи при цьому три типи системи страхового регулювання у зарубіжній практиці [7, с. 316–317]. Автори практично ототожнюють поняття “державне регулювання страхового ринку” та “страхове регулювання”.

За аналогією дослідження банківського регулювання і нагляду розмежовує поняття “страхове регулювання” та “страховий нагляд” І. Зискінд, стверджуючи, що страхове регулювання становить собою систему норм, яка регулює страхову діяльність, а страховий нагляд є терміном, який характеризує процес, що передбачає перевірку з боку держави виконання страховиком чинних обов’язкових норм. Водночас автор заперечує такий підхід, переконуючи, що страховий нагляд не обмежується лише перевіркою виконання обов’язкових приписів та норм, а також спрямований на ефективний розвиток страхових послуг, охоплюючи інструменти прогнозування, консультації

учасників страхового ринку, видачу рекомендацій тощо [17, с. 38].

Зокрема, І. Микитюк та А. Таркуцяк визначають завдання, методи державного регулювання страхової діяльності, що тотожні окремим функціям Уповноваженого органу, який здійснює державний нагляд за страховою діяльністю в Україні [2, с. 39; 18, с. 33–34]. Зауважимо, в новому Законі, який набуде чинності з 01.01.2024 р., виокремлено розділ XIV “Державне регулювання та нагляд за діяльністю на ринку”, у якому зазначено, що “метою державного регулювання та нагляду є забезпечення відповідності діяльності із страхування законодавству України в цілях захисту прав та законних інтересів клієнтів (у тому числі споживачів, страхувальників, застрахованих осіб та вигодонабувачів)” [19]. Водночас передбачено, що державне регулювання й нагляд за страховою діяльністю на території України здійснює Регулятор і його органи на місцях. Передбачено, що Регулятор здійснює державне регулювання та нагляд за діяльністю з надання страхових та супровідних послуг на ринку страхування. Відповідно, відбувається підміна понять “державне регулювання страхової діяльності”, “державне регулювання страхового ринку” та “державний страховий нагляд”.

На нашу думку, “державне регулювання страхового ринку” є ширшим поняттям в частині суб’єктів, що здійснюють регулювання, та об’єктів, на які вони впливають. Страховий нагляд, як структурний елемент державного регулювання страхового ринку, представлений уповноваженим органом нагляду за страховою діяльністю, що координує діяльність суб’єктів страхових відносин згідно з нормативно-правовим забезпеченням та здійснює контроль за його дотриманням, а державне регулювання страхового ринку передбачає вплив й інших органів державної влади на координацію

взаємовідносин усіх учасників страхового ринку. В цьому контексті слушно зазначає Т. Яворська, що державне регулювання в сфері страхування необхідно розглядати як “діяльність усіх органів державної влади щодо координації функціонування суб’єктів страхового підприємництва, а не лише відповідного уповноваженого органу” [20, с. 306]. Поділяємо позицію автора стосовно того, що держава в особі низки органів регулює діяльність суб’єктів страхового ринку, застосовуючи різноманітний інструментарій. Однак не погоджуємося з тим, що науковець прирівнює державне регулювання до діяльності органів державної влади, адже цілеспрямовану діяльність держави щодо розроблення і запровадження правил, необхідних для координації діяльності суб’єктів ринку, вважаємо державною страховою політикою, а державне регулювання – це вплив держави на процеси і явища, відносини і взаємодії на страховому ринку. Тому страховий нагляд та страхове регулювання взаємодоповнюють одне одного як складові державного регулювання страхового ринку.

У наукових працях виокремлено ще один підхід до регулювання страхового ринку з позиції фінансів, за якого І. Моїсеєнко розглядає поняття “державне фінансове регулювання страхового ринку”, ототожнює його з поняттям “фінансове регулювання страхового ринку” та досліджує останнє як одну з головних функцій державного регулювання страхового ринку [21, с. 152]. При цьому автор конкретизує вплив держави на формування, розподіл і використання фінансових ресурсів у сфері страхового ринку за допомогою визначеної системи форм, методів та інструментів. Фінансове регулювання страхового ринку можна вважати однією зі складових державного регулювання страхового ринку, що передбачає використання фінансового механізму та спрямова-

не на забезпечення фінансової стійкості й платоспроможності страховиків.

Підсумовуючи зазначене вище, доходимо висновку, що розглянуті поняття державного регулювання, які використовують у страхуванні, відрізняються між собою за суб’єктами, об’єктами та метою регулювання. Зокрема, об’єктом державного регулювання страхової діяльності є відносини між страховиками, страхувальниками та страховими посередниками, пов’язані з проведенням страхових операцій з метою надання надійного страхового захисту. Державне регулювання страхових організацій (страхового підприємництва) є ширшим поняттям, об’єктом якого є усі види діяльності страховика (операційна, інвестиційна та інші види звичайної діяльності), а основними цілями – забезпечення його фінансової надійності та платоспроможності, максимізації прибутку й підвищення рентабельності. На відміну від попередніх понять, “державне регулювання страхового ринку” – узагальнене поняття, що характеризує вплив держави на страховий ринок як єдину систему, в якій взаємодіють між собою його суб’єкти (страховики, страхувальники, страхові посередники, представники інфраструктури ринку), задля формування досконалого страхового і податкового законодавства, формування прозорого й дієвого страхового ринкового середовища з метою збалансування й узгодження інтересів його учасників та держави в умовах впливу внутрішніх загроз та зовнішніх викликів.

Якщо державне регулювання страхової діяльності представлене в основному страховим наглядом, що здійснює Уповноважений орган державного нагляду за страховою діяльністю (Національний банк України), то регулятивна дія держави у сфері функціонування страхових компаній (страхового підприємництва) та страхового ринку – регулюванням і наглядом й інших

державних органів влади, які координують діяльність суб'єктів страхових відносин та створюють інституціональні передумови для забезпечення їх взаємовідносин на страховому ринку з іншими його учасниками (Верховна Рада України, Державна податкова служба України, Антимонопольний комітет, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку та ін.).

Складність перетворення перелічених об'єктів державного регулювання у чітко визначені організаційні форми зумовлена опосередкованим впливом держави на функціонування та розвиток страхового ринку. Аналізуючи теорію державного регулювання, вважаємо безпосереднім об'єктом державного регулювання страховий ринок, регуляторний вплив держави на який реалізується, насамперед, через регулювання страхової діяльності та страхових компаній. Як зазначає М. Кондрашова, об'єктами державного регулювання економіки є підсистеми, соціально-економічні процеси, відносини, ринки [22, с. 346]. Ринки як об'єкт державного регулювання економіки визначає Д. Миргородський, спрямовуючи увагу на управлінський вплив держави на стан окремих сегментів ринків за рахунок зміни мікро- і макроекономічних параметрів [23, с. 94]. Крім того, науковці визначають безпосереднім об'єктом державного регулювання діяльність підприємств (установ, закладів, організацій) на ринку, до яких належать і страхові компанії.

Отже, зважаючи на проведене дослідження, доцільно виокремити три підходи до з'ясування сутності державного регулювання страхового ринку. За першим підходом – в основу визначення державного регулювання страхового ринку покладено діяльність держави стосовно розроблення і встановлення правил функціонування страхового ринку, що, на нашу думку, ототожнює це поняття з державною страховою політи-

кою. Водночас незрозуміло, чому державне регулювання страхового ринку обмежене виключно формальними передумовами та системою інституціонального забезпечення його розвитку. Другий підхід базується на ототоженні “державного регулювання страхового ринку” та “державного страхового нагляду”, що звужує розуміння сутності першого поняття, яке, окрім регулювання і контролю за операційною діяльністю страховиків, охоплює усі інші види його діяльності та взаємовідносини з усіма суб'єктами страхового ринку. Відповідно до третього підходу державне регулювання страхового ринку розглядають як сукупність форм, методів та інструментів впливу держави на процеси, що відбуваються на ньому, або адміністративно-правові й економічні регулятори, за допомогою яких здійснює держава свої регулятивні дії на страховому ринку. При цьому зазначимо, що уся сукупність форм, методів та інструментів державного регулювання діяльності суб'єктів страхового ринку з метою захисту їхніх інтересів систематизується в механізмі державного регулювання страхового ринку.

У працях українських і зарубіжних вчених-економістів неоднозначними є підходи до визначення основних елементів механізму державного регулювання страхового ринку. Досі тривають дискусії з приводу трактування змісту методів і форм, визначення переваг кожного з них, їх співвідношення в контексті регуляторного впливу держави на діяльність страхових компаній та їх взаємодії з іншими учасниками страхового ринку. Задля розв'язання полеміки щодо цього питання, систематизуємо усі підходи науковців до визначення методів, за допомогою яких держава регулює процеси на страховому ринку.

Відповідно до першого підходу виокремлюють прямі і непрямі (опосередковані) методи механізму державного регу-

лювання у сфері страхування. Водночас до прямих належать адміністративні і правові, а до непрямих – економічні [11, с. 147–149; 24, с. 61–64; 25, с. 211; 26, с. 13]. Окремі науковці розглядають загалом прямі і непрямі методи або навпаки – конкретизують одразу в структурі методів адміністративні, правові та економічні [14, с. 118; 27, с. 546]. Зокрема, Т. Яворська поряд з адміністративними й економічними виокремлює ще й інституційні методи, які, окрім правових норм, включають неформальні правила функціонування страхових компаній [15, с. 35–38]. Однак неформальні правила формують інститути саморегулювання на страховому ринку, які є доповненням до його державного регулювання.

При цьому в працях окремих науковців дискусійним є віднесення тих чи інших методів до групи методів прямого та непрямого регулювання. Ми не поділяємо думку В. Фурмана, який до прямих методів відносить захист чесної конкуренції на ринку, попередження і припинення монополізму, та вважаємо їх складовою непрямого регулювання, що визначає поведінку суб'єктів страхового ринку опосередковано, створюючи певні умови їх функціонування в ринковому середовищі. Вчені також по-різному конкретизують непрямі (економічні) методи державного регулювання у сфері страхування, які реалізуються за допомогою інструментів грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної й іншої економічної політики держави. Доволі обмеженим є підхід Я. Шумелди і Д. Базилевича, які серед економічних методів виокремлюють лише оподаткування, ціноутворення, стимулювання і фінансування, а поза увагою залишають монетарні, бюджетні інструменти.

У другому підході науковці ототожнюють методи і форми державного регулювання страхового ринку. Так, незрозумілою є позиція О. Андрєєвої, яка методи прямо-

го державного впливу на ринок страхових послуг зводить фактично до його форм: державного господарського управління (економічного адміністрування); адміністративно-правового регулювання (інституціонального); стратегічного і тактичного програмування і планування; регулювання фінансової діяльності (фінансового регулювання), а непрямі методи – до регулювання фінансової діяльності у частині податкового регулювання й грошово-кредитного регулювання [28, с. 141]. За вищевикресленою аналогією розглядають методи державного регулювання страхової діяльності С. Сухонос, Н. Михайлова, А. Кравцова [29, с. 133; 31, с. 165–166]. Однак, доцільно зауважити, що автори характеризують окремі методи державного регулювання страхової діяльності (регулювання фінансової діяльності; грошово-кредитне регулювання), які належать до форм державного регулювання страхового ринку. Необґрунтованим є віднесення регулювання фінансової діяльності (оподаткування) до прямих методів.

Серед форм регулятивної функції держави в галузі страхування В. Плиса, З. Плиса виокремлюють проведення податкової політики, не конкретизуючи методи державного регулювання страхового ринку [25, с. 211]. Тому не відомо, які методи пропонують застосовувати автори у проведенні податкової політики, адже розроблення чи вдосконалення податкового законодавства належать до прямих (адміністративних) методів, а процес оподаткування страхової діяльності – до непрямих (економічних).

Ототожнення методів і форм державного регулювання ринку є неправомірним, адже вони різняться між собою за змістом. Зокрема, методи – це способи впливу держави на учасників страхового ринку за допомогою сукупності відповідних інструментів з метою збалансування їхніх економічних інтересів, тоді як форма – це зовніш-

не вираження конкретних дій, реалізованих органами державної влади на страховому ринку. Як слушно зазначає О. Гаманкова, “об’єктом впливу при застосуванні непрямих методів є сенс вважати ринок в цілому, а при застосуванні прямих методів – діяльність страховиків” [24, с. 62]. Разом з цим, необхідно пам’ятати, що об’єктом державного регулювання, яке здійснюється за допомогою прямих і непрямих методів, є страховий ринок, регуляторний вплив держави на який реалізується, насамперед, через регулювання страхової діяльності та взаємовідносин усіх його суб’єктів. Погоджуємося з позицією Т. Яворської, яка виокремлює такі форми державного регулювання страхового підприємництва, як: нормативно-правове регулювання, організаційне регулювання, грошово-кредитне регулювання, конкурентне регулювання, податкове регулювання, цінове регулювання, фінансовий моніторинг [15, с. 34–35]. Вважаємо за доцільне виокремити фінансове регулювання як форму державного регулювання страхового ринку, що охоплюватиме фінансовий моніторинг, контроль за платоспроможністю і фінансовою стійкістю страховиків, дотримання нормативів у формуванні зареєстрованого капіталу і страхових резервів та їх інвестуванні.

Таким чином, державне регулювання страхового ринку ґрунтується на оптимальному поєднанні прямих й опосередкованих методів, і лише комплексне їх застосування забезпечує збалансування і гармонізацію інтересів учасників страхових відносин та держави. Водночас дуже важко розділити ознаки адміністративно-правових та економічних методів державного впливу на страховий ринок. Так, порядок оподаткування фінансових результатів страховиків модернізують на основі реалізації правових рішень, які опосередковано впливають на економічні процеси на страховому ринку.

Зокрема, запроваджені зміни до Податкового кодексу України стосовно подвійного оподаткування доходів страховиків призвели до поширення “схемного” страхування з метою ухилення від сплати податків. Водночас звільнення перестраховальних премій від оподаткування в перестраховика зумовили зростання частки вхідного пере страхування на страховому ринку.

Найважливішими методами державного регулювання страхового ринку є правові методи, що передбачають законодавче і нормативно-правове забезпечення діяльності його учасників шляхом формування інституціонального середовища функціонування ринку, визначення правил та норм поведінки його інституцій. Крім того, в умовах воєнних реалій не менш вагомими є непрямі методи регулювання страхового ринку, які забезпечують формування конкурентного та дієвого ринкового середовища. Разом з цим, визначення співвідношення прямих і непрямих методів регулювання, форм, в яких їх реалізують, інструментів, що для цього застосовують, залежить від історичних, національних, політичних й галузевих чинників.

З 1 липня 2020 р. регулювання у сфері страхування здійснює Національний банк України [31]. Він запровадив нову модель регулювання страхового ринку, яка враховує положення директив Європейського Союзу, міжнародні принципи IAIS та світовий досвід. Основним нововведенням є запровадження ризик-орієнтованого пруденційного нагляду НБУ, спрямованого на забезпечення платоспроможності, достатності капіталу та високої якості активів страхових компаній.

Держава, як учасник страхового ринку, створює правові основи регламентування страхової діяльності, а в особі Регулятора – Національного банку України – здійснює регулювання та нагляд за дотриманням

вимог чинного законодавства, закладаючи фундамент для формування та ефективного розвитку платоспроможного, стійкого та конкурентоспроможного страхового ринку з метою запобігання неплатоспроможності страховиків і захисту прав споживачів послуг страхування.

В умовах повномасштабної війни в Україні змінюються підходи до організації державного регулювання страхового ринку, відповідно до яких регуляторні вимоги були спрощені. Послаблення вимог Регулятора неоднозначно вплинуло на страховий ринок і призвело до порушення певними компаніями фінансових нормативів та здійснення ними ризикової діяльності. В результаті чого було відновлено виконання зобов'язань щодо своєчасного та повного подання достовірної фінансової звітності, застосування заходів впливу за порушення нормативів і ризиковості операцій, провадження інспекційних перевірок.

Водночас послаблено введені рік тому обмеження на оплату страхових премій перестраховикам-нерезидентам. Відтак, українські страховики у воєнних реаліях можуть виконувати свої зобов'язання за перестраховими програмами. Крім того, Національний банк впроваджує новий механізм здійснення транскордонних переказів іноземним перестраховикам, що формує новий механізм контролю за виконанням оновленого регулювання страхового ринку. При цьому Регулятор вживає заходів до надавачів фінансових послуг за невиконання посиленних регуляторних вимог.

Практики страхового бізнесу вважають, що Національному банку доцільно змінити принципи регулювання страхового ринку в умовах війни, вважаючи, що Регулятор безпідставно посилив тиск на страховиків і ускладнив їх роботу. Так, В. Черняхівський стверджує, що регуляторна політика на період війни має бути спрямована на пла-

нування таких дій: “системне пом'якшення нормативів на військовий та найближчий післявоєнний період, зокрема – знизити вимоги до структури активів та зменшити вимоги до резервів; припинити карати компанії за несуттєві порушення та не створювати бізнесу додаткове навантаження безпідставними запитами інформації у різних розрізах, копій первинних документів тощо, що не пов'язано з контролем платоспроможності та захисту прав споживачів; не застосувати до небанківського ринку підходи, що використовуються для банків, без урахування специфіки страхування; забезпечити якісну взаємодію між НБУ та ринком; не ставити регуляторні експерименти та не впроваджувати рішення, які ускладнюють ведення бізнесу. Завдання – вистояти, пережити війну та розпочати відновлення країни, для чого особливо знадобиться страховий захист” [12].

Реформування державного регулювання страхового ринку продовжуватиметься і надалі. З набуттям чинності з початку 2024 р. нового Закону України “Про страхування” змінюється підхід до регулювання та нагляду за страховим ринком, що сприятиме його відновленню і розвитку. Однак нововведення в регулюванні страхового ринку набудуть чинності після завершення війни та з урахуванням стану ринку в післявоєнний час.

Висновки. У результаті проведеного дослідження зроблено такі висновки й узагальнення:

1. Подальшого розвитку набули теоретико-концептуальні засади державного регулювання страхового ринку, які базуються на принципах безпековості страхового середовища та забезпечення державою передумов для формування гарантій надання надійного страхового захисту усім учасникам ринку.

2. Поглиблено сутність державного регулювання страхового ринку з урахуванням трьох основних підходів до його трактування. Визначено основні елементи механізму державного регулювання страхового ринку, співвідношення його методів і форм в контексті регуляторного впливу держави на діяльність страхових компаній та їх взаємодії з іншими учасниками страхового ринку.

3. Аргументовано, що воєнні реалії ускладнюють взаємовідносини між суб'єктами страхування і державою внаслідок посилення регуляторних дій Національного банку та невиконання вимог щодо дотримання нормативів і виконання зобов'язань страховиками. У таких умовах лише виважена державна політика у сфері функціонування страхового ринку, спрямована на врахування інтересів усіх учасників страхового бізнесу, сприятиме формуванню гарантій забезпечення надійного страхового захисту в українському суспільстві. Слушним у цьому контексті є твердження А. Баранова та О. Баранової, що "...НБУ доцільно забезпечити в короткостроковій перспективі виконання страховиками своїх зобов'язань та закласти фундамент для подальшого розвитку ринку в цілому. Це і надання можливості відтермінування страхових виплат, і зниження ризику виникнення розриву миттєвої ліквідності через невідале планування ліквідних засобів, і рефінансування або кредитування під заставу окремих активів для підтримання ліквідності й капіталізації, і повна лібералізація здійснення транскордонних валютних платежів для отримання перестраховувального захисту від найпотужніших світових страхових та перестраховувальних корпорацій, і продовження мораторію на застосування заходів впливу за невиконання нормативів та неприведення діяльності до нових вимог, і створення джерел покриття ризиків та наслідків воєнних ризиків" [1, с. 111].

Список використаних джерел

1. Баранов А. Л., Баранова О. В. Деякі особливості державного регулювання страхового ринку України в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 96–114.
2. *Страховий ринок України: стан та перспективи розвитку* : монографія / С. О. Булгакова, А. В. Василенко, Л. І. Василенко та ін.; за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. 460 с.
3. Войтович Л. М. Європейський досвід державного регулювання страхової системи та можливості його впровадження в Україні. *Вчені записки Університету "КРОК"*. 2021. № 3 (63). С. 73–79. URL : <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-63-73-79>.
4. Габрон Я. Ф. Сутність державного регулювання страхової діяльності в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. № 3 (21). С. 83–85.
5. Гаманкова О. О. *Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика* : монографія. Київ : КНЕУ, 2009. 283 с.
6. Докорова Н. П. *Механізми державного регулювання страхової діяльності в Україні* : автореф. дис. ... канд. наук: 25.00.02. Державний університет управління. Донецьк, 2008. 19 с.
7. *Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації* : монографія / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва та ін. Суми : Університетська книга, 2011. 388 с.
8. Нечипоренко А.В. *Державне регулювання страхової діяльності в Україні: теоретичний аспект*. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/96.pdf.
9. Федорова Н. О. *Державне регулювання напрямків страхової діяльності в Україні. Публічне адміністрування та національна безпека*. 2019. № 1. URL : <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2019-1-4856>.
10. Філонюк О. Ф. *Державне регулювання страхової справи в контексті Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року*. *Вісник Київського національного університету*

- імені Тараса Шевченка. Економіка. 2006. Вип. 81–82. С. 49–52.
11. Фурман В. М. *Страховання: теоретичні засади та стратегія розвитку* : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 334 с.
12. Черняхівський В. Чому НБУ слід змінити принципи регулювання страхового ринку в умовах війни. URL : <https://delo.ua/insurance/comu-nbu-slid-zminiti-principi-regulyvannya-straxovogo-rinku-v-umovax-viini-413717/>.
13. Шірінян Л. *Понятійна сутність і теоретико-концептуальні засади фінансового регулювання страхового ринку*. Світ фінансів. 2012. № 1. С. 129–138.
14. Шумелда Я. П. *Страховання : навч. посіб. 2-ге вид., розшир.* Київ : Міжнародна агенція “БІЗОН”, 2007. 384 с.
15. Яворська Т. В. *Державне регулювання страхового посередництва в Україні* : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 420 с.
16. *Стратегічне управління страховою компанією* : кол. монографія / В. М. Фурман, О. Ф. Філонюк, М. П. Ніколенко, О. І. Барановський та ін. ; наук. ред. та кер. кол. авт. д-р екон. наук В. М. Фурман. Київ : КНЕУ, 2008. 440 с.
17. Зискінд І.О. *Сутність державного регулювання та нагляду за страховиками*. Вісник Академії адвокатури України. 2009. № 2 (15). С. 37–42.
18. Таркуцяк А. О. *Страхові послуги : навч. посіб.* Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. 584 с.
19. Про страхування: Закон України від 07.03.96 № 86/96-ВР (із змінами та доповненнями станом на 03.08.2022). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
20. Яворська Т. В. *Понятійно-категоріальний апарат теорії державного регулювання страхового підприємництва*. Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. 2010. Вип. 29. С. 305–309.
21. Мойсеєнко І. В. *Державне фінансове регулювання страхового ринку: теоретичний аспект*. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2014. № 3 (74). С. 145–155.
22. Кондрашова М. В. *Державне регулювання інвестиційного ринку України. Теорія та практика державного управління*. 2009. № 1 (24). С. 345–352.
23. Миргородський Д.Ю. *Теоретичні підходи до дефініції поняття “державне регулювання економіки”*. Вісник НТУ “ХПІ”. 2012. № 49 (1022). С. 90–98.
24. Гаманкова О.О. *Методи державного регулювання ринку страхових послуг*. Ринок цінних паперів України. 2009. № 9–10. С. 61–64.
25. Плиса В. Й., Плиса З. П. *Модель державного регулювання страхового ринку в Україні*. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.10. С. 209–215.
26. Самойловський А. Л. *Менеджмент страхування* : монографія. Київ : Видав. дім “Корпорація”, 2007. 318 с.
27. Базилевич В. Д. *Страховання* : підручник. Київ : Знання, 2008. 1019 с.
28. Андреева О. І. *Обґрунтування теоретичних підходів до визначення механізму державного регулювання розвитку ринку страхових послуг*. Держава та регіони. Державне управління. 2010. № 3. С. 138–142.
29. Сухонос С. Л. *Механізм державного регулювання ринку страхових послуг України*. Науковий вісник Національного університету ДПС України. Економіка, право. 2010. № 1. С. 131–136.
30. Михайлова Н. В., Кравцова А. І. *Теоретичні основи державного регулювання страхової діяльності в Україні*. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2016. № 4. С. 163–168.
31. Про Національний банк України : Закон України від 02.07.2023 № 679-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.
32. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 № 2664-III (із змінами). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>.

References

1. Baranov, A. L., Baranova, O. V. (2022). *De-iaiki osoblyvosti derzhavnogo rehulivannia strakhovoho rynku Ukrainy v umovakh voiennoho stanu* [Some peculiarities of state regulation of the insurance market of Ukraine during wartime]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 7, 96–114 [in Ukrainian].
2. Bulhakova, S.O., Vasylenko, A.V., Vasylenko, L.I., Mazaraki, A.A. (Ed.). (2007). *Starkhoviy rynek Ukrainy: stan ta perspektyvy rozvytky* [The insurance market of Ukraine: condition and perspectives of development]. Kyiv: National Trade-Economic University [in Ukrainian].
3. Voitovych, L.M. (2021). *Yevropeyskyi dosvid derzhavnogo rehulivannia strakhovoi systemy ta mozhlyvosti yoho vprovadzhennia v Ukraini* [The European experience of state regulation of the insurance system and the possibilities of its applying in Ukraine]. *Vcheni zapysky Universytetu "KROK" – Academic Notes "KROK"*, 3, 73–79. Available at: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-63-73-79>.
4. Habron, Ya. F. (2010). *Sutnist derzhavnogo rehulivannia strakhovoi diialnosti v Ukraini* [The essence of state regulation of the insurance activities in Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Bulletin of Donbas*, 3, 83–85 [in Ukrainian].
5. Hamankova, O.O. (2009). *Rynek strakhovykh posluh Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Market of the insurance services of Ukraine: theory, methodology, practice]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
6. Doktorova, N.P. (2008). *Mekhanizmy derzhavnogo rehulivannia strakhovoi diialnosti v Ukraini* [The mechanisms of state regulation of the insurance activities in Ukraine]. (Thesis 25.00.02). Donetsk [in Ukrainian].
7. Kozmenko, O.V., Kozmenko, S.M., Vasylieva, T.A. (2011). *Strakhoviy i perestrakhoviy rynky v epokhu hlobalizatsii* [Insurance and reinsurance markets at the age of globalization]. Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].
8. Nechyporenko, A.V. (2021). *Derzhavne rehulivannia strakhovoi diialnosti v Ukraini: teoretychnyi aspekt* [State regulation of the insurance activities in Ukraine: theoretical aspect]. *Efektivna ekonomika – Effective Economics*, 7. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/96.pdf.
9. Fedorova, N.O. (2019). *Derzhavne rehulivannia napriamkiv strakhovoi diialnosti v Ukraini* [State regulation of the directions of the insurance activities in Ukraine]. *Publichne administruvannia ta natsionalna bezpeka – Public Administration and Security*, 1. Available at: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2019-1-4856>.
10. Filoniuk, O.F. (2006). *Derzhavne rehulivannia strakhovoi spravy v konteksti Kontseptsii rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy do 2010 roku* [State regulation of the insurance activities in the contest of the Concept of the insurance market development of Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 81–82, 49–52 [in Ukrainian].
11. Furman, V.M. (2005). *Strakhuvannia: teoretychni zasady ta stratehiia rozvytku* [Insurance: theoretical principles and the strategy of development]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
12. Cherniakhovskiy, V. *Chomu NBU slid zminyty pryntsypy rehulivannia strakhovoho rynku v umovakh viiny* [Why should the National Bank of Ukraine change the principles of insurance market regulation in wartime conditions]. Available at: <https://delo.ua/insurance/comu-nbu-slid-zminiti-principi-regulyvannya-straxovogo-rinku-v-umovax-viini-413717/>.
13. Shirinian, L. (2012). *Poniatiina sutnist i teoretuko-kontseptualni zasady finansovoho rehulivannia strakhovoho rynku* [Conceptual essence and theoretical and conceptual principles of financial regulation of the insurance market]. *Svit finansiv – World of Finance*, 1, 129–138 [in Ukrainian].
14. Shumelda, Ya.P. (2007). *Strakhuvannia* [Insurance]. Kyiv: Mizhnarodna ahentsiia "BIZON" [in Ukrainian].

15. Yavorska, T.V. (2012). *Derzhavne rehuliuвання strakhovoho poserednytstva v Ukraini [State regulation of the insurance mediation in Ukraine]*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
16. Furman, V.M., Filoniuk, O.F., Nikolenko, M.P., Baranovskyi, O.I. (2008). *Stratehichne upravlinnia strakhovoiu kompaniieiu [Strategic management of the insurance company]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
17. Zyskind, I.O. (2009). *Sutnist derzhavnoho rehuliuвання ta nahliadu za strakhovykamy [Essence of state regulation and supervision of the insurers]*. *Visnyk akademii advokatury Ukrainy – Bulletin of Advocacy Academy of Ukraine*, 2, 37–42 [in Ukrainian].
18. Tarkutsiak, A.O. (2004). *Strakhovi posluhy [Insurance services]*. Kyiv: Vydavnytstvo Yevropeiskoho universytetu [in Ukrainian].
19. *Pro strakhuvannia: Zakon Ukrainy vid 7 bereznia 1996 № 86/96-VR (zi zminamy ta dopovnenniamy stanom na 03.08.2022) [On Insurance. Law of Ukraine]*. (1996, March, 7). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
20. Yavorska, T.V. (2010). *Poniatiino-katehorialnyi apparat teorii derzhavnoho rehuliuвання strakhovoho pidpriemnytstva [Conceptual and categorical apparatus of the theory of state regulation of the insurance enterprise]*. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ekonomika – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Economics*, 29 [in Ukrainian].
21. Moiseienko, I.V. (2014). *Derzhavne finansove rehuliuвання strakhovoho rynku: teoretychnyi aspekt [State financial regulation of the insurance market: theoretical aspect]*. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – External Trade: Economics, Finance, Law*, 3 (74) [in Ukrainian].
22. Kondrashova, M.V. (2009). *Derzhavne rehuliuвання investytsiinoho rynku Ukrainy [State regulation of the investment market of Ukraine]*. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia – Theory and Practice of State Management*, 1 [in Ukrainian].
23. Myrhhodskyyi, D.Yu. (2012). *Teoretychni pidkhody do definitsii poniattia “derzhavne rehuliuвання ekonomiky” [Theoretical approaches of the definition of “state regulation of economy” concept]*. *Visnyk NTU “KHPI” – Bulletin NTU “KHPI”*, 49 [in Ukrainian].
24. Hamankova, O.O. (2009). *Metody derzhavnoho rehuliuвання rynku strakhovykh posluh [Methods of state regulation of the insurance services market]*. *Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy – Market of Securities of Ukraine*, 9–10 [in Ukrainian].
25. Plysa, V.Y., Plysa Z.P. (2010). *Model derzhavnoho rehuliuвання strakhovoho rynku v Ukraini [Model of state regulation of the insurance market in Ukraine]*. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 20.10, 209–215 [in Ukrainian].
26. Samoiloivskyyi, A.L. (2007). *Menedzhment strakhuvannia [Management of insurance]*. Kyiv: Vydav. dim “Korporatsiia” [in Ukrainian].
27. Bazylevych, V.D. (2008). *Strakhuvannia [Insurance]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
28. Andrieieva, O.I. (2010). *Obhruntuvannia teoretychnykh pidkhodiv do vyznachennia mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання rozvytku rynku strakhovykh posluh [Justification of the theoretical approaches of the determination of the state regulation mechanism of the insurance services market development]*. *Derzhava ta rehiony. Derzhavne upravlinnia – State and Regions. State Management*, 3 [in Ukrainian].
29. Sukhonos, S.L. (2010). *Mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання rynku strakhovykh posluh Ukrainy [State regulation mechanism of the insurance services market of Ukraine]*. *Naukovyi visnyk natsionalnoho universytetu DPS Ukrainy. Ekonomika, pravo – Scientific Bulletin of National University of State Tax Service of Ukraine. Economics, Law*, 1 [in Ukrainian].
30. Mykhailova, N.V., Kravtsova, A.I. (2016). *Teoretychni osnovy derzhavnoho rehuliuвання strakhovoi diialnosti v Ukraini [Theoretical basis*

of state regulation of the insurance activities in Ukraine]. *Naukovui visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli – Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade*, 4 [in Ukrainian].

31. *Pro Natsionalnyi bank Ukrainy: Zakon Ukrainy № 679-XIV, red. vid 02.07.2023* [On National Bank of Ukraine. Law of Ukraine]. (2023, July, 2). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.

32. *Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehulivannia rynkiv finansovykh posluh: Zakon Ukrainy vid 12.07.2001 № 2664-III (zi zmanamy)*. [On Financial Services and State Regulation of the Financial Services Markets. Law of Ukraine]. (2001, July, 12). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>